

På Vigre er det minne om fleire vegar. Vegen frå Reime i framkant av biletet. Kongsleiet var rett sør for el-kiosken. Steingardlinja austover frå tunet markerer veg til Lode-Nesheim. Til venstre veg mot Obrestad. Midt i biletet den gamle tunstaden med br. nr. 1 til høgve og br.nr.9.
Foto: Fjellanger -Widerøe A.S. 1954.

* Statsarkivet i Stavanger

KONGEVEGEN TURVEG - HÅ KOMMUNE

TOBIAS SKRETTING

Artiklane til Tobias Skretting og Ove Tobias Gudmestad har Kongevegen som felles utgangspunkt.

Tobias Skretting tek føre seg den "moderne" turstien, Kongevegen, som i sommar for første gong vart presentert som gjennomgåande turveg, førebels frå Hå til Husvegg. Stien følgjer delvis traseen til ein eldre veg, og den gamle vegen ligg i dag omtrent samanhengande mellom Grødaland og Husvegg.

Langs denne gamle ferdselsvegen var det også ein naturleg grobotn for ulike typar næringsverksemd. Ove Tobias Gudmestad fortel i sin artikkel om noko av dette, nemleg skysstasjonen og landhandelen som vaks fram på Søyland, nord i kommunen, der Kongevegen også passerte.

Det er mange meiningar om korleis nemninga "Kongeveg" skal tolkast. Eg skal ikkje koma inn på denne diskusjonen her, berre prøva på ei kort framstilling:

- ein veg som har vorte til etter pålegg frå "Kongen".
- ein veg som ein historisk bestemt konge har ferdest på.
- offentlig veg der trafikken hadde eit rettsleg vern.

Denne siste tolkinga kan illustrerast med ei lita soge som Ingvar Molaug fortalde på ei tilstelling på Theodor Dahl sin 100-års dag:

Theodor Dahl var i årsmålsdag hjå venen Jon Line. Den første hyllingstalen Theodor heldt, var svært vellukka. Men etter som kvelden leid, og same mannen heldt den eine talen etter den andre, vart formuleringane meir og meir provoserande for Jon. Og det enda med at Jon fann ei øks og rende etter Theodor, som fann det sikrast å ta på sprang.

Røminga enda utpå riksvegen. Då støvda Jon og ropa etter den flåkjefte venen:

"Du kan stoppa nå. Eg drebe inkje folk på offentlig veg!"

Bortsett frå den meisterleg meisla replikken, kan sogja også gi eit uttrykk for eldgamle rettsreglar som ennå har feste i folkesjela. Dette er det også råd å finna minningar om på "vår" kongsveg. Eg tenkjer då på at sjølv om vegen har vorten avløyst av nye vegar, kan ein fleire stader finna att lea gjennom skiftegardane. Det har ikkje vore opp til kvar einskild grunneigar å lø i lea og stengja for ferdafolk sine nedervde rettar.

I denne artikkelen nyttar eg nemninga "Kongsvegen" om den gamle vegen, "Kongevegen" om turstien langs stranda. Om Kongsvegen over Jæren skriv Trygve Stokka i "Årbok for Jæren og Dalane" 1953:

Vegen var nok ikkje so rar i eldre tid. Det var vel berre ein smal ride- eller sledeveg med vad over elvane. Seinare har han vorte utvida til køyreveg med bruer over elvane. Det var i 1636 at dette vart gjort. For det året gjekk det ut

bod frå kongen til lensherrane, at vegar og bruar skulle setjast istand i alle len.

Det er vel frå den tidi, at vegen vart kalla kongeveg.

Dei kongane som Trygve Stokka reknar med reiste over Jæren er Christian V i 1685, Fredrik IV 1704 og Christian VI med dronning Sophie i 1733.

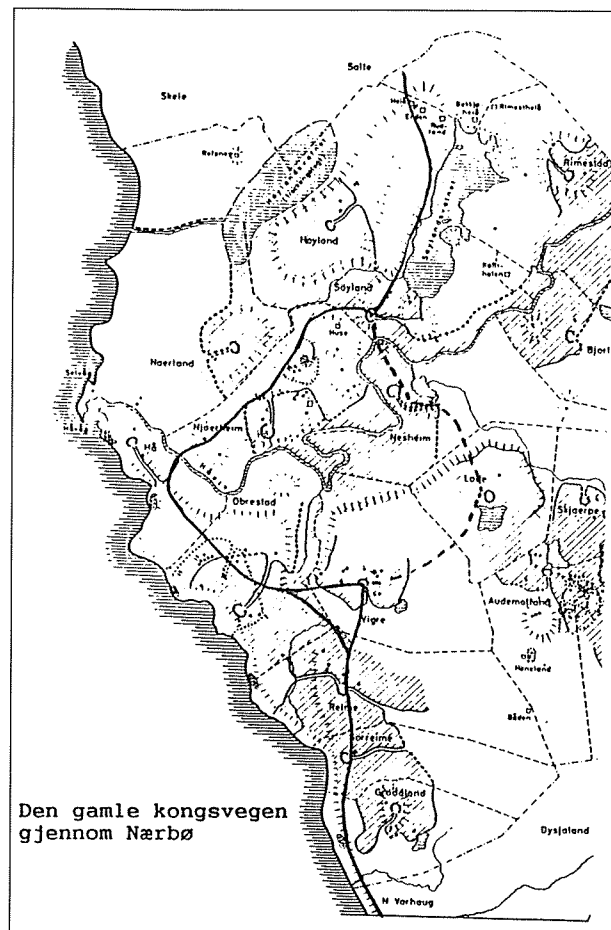
Etter dette kan ein då knytta nemninga "Kongsveg" til alle dei tre nemnde forklaringane. Vegen vart avløyst av den nye postvegen, nå Rv.44, som vart ferdig i første av 1800-talet.

Den gamle vegen

Etter Trygve Stokka kan ein rekna at Kongsvegen går attende til 1600-talet. I Varhaug vart vegen før kalla "Den gamle postvegen". Og frå Husvegg til Grødaland ligg vegen omtrent samanhengande frå den tid. Mykje av vegen vert i dag nytta som ein jordbruksveg, anten for eitt bruk eller for fleire i lag. Vegen, med bru over åa ved Bodle, var veg til Nord-Varhaug like til omlegging av vegane på Varhaug og Nord-Varhaug ved utskiftingane etter siste verdskrigen.

Over nordre del av Grødaland er sjølve vegen borte, men turvegen går på steinfyllinga omlag på same staden. På Sør-Reime svingar vegen opp gjennom det gamle tunet og vidare over til Reime og Vigre.

På Vigre er det minne om fleire vegar, og dei meiner der at Kongsvegen kom frå Reime til Vigretunet og så austover mot Lode og Nesheim. Rett vest for tunet var "Kongsleet" i den gamle vegen. Det var også ein veg nedover til Obrestad og dette må ha vore det som me tenkjer på med Kongsvegen. Nordvest for Vigre skule, heilt sør i enden på Obrestad, var "Den grønne vegen". Etter retninga kan dette sjå ut til å ha vore ein veg som førde Kongsvegen rett over til Obrestad utan å gå omvegen om Vigre.

På Obrestad gjekk vegen innanfor tuna ute på brekka nordover til Hå, omlag der løa til Anne Synnøve og Sigmund Aanestad står. Det er ennå råd å skimta vegen over kulturbeitet sør for løa.

På Hå gjekk vegen ned til vadet over åa omlag 100 m nedanfor den nye kloakkbrua. Både på Njærheim og Obrestad kaller dei staden "Med den gamla brunå".

Utsikt frå Vetan på Obrestad.
Foto: Tobias Skretting

Her var det minst 2 brukar opplødde av stein ute i åa rett nedanom vadet. Det var også steinfyllingar på landsidene. På desse brukara la tyskarane ei provisorisk bru i krigsåra.

Det er ingen minne etter noka anna bru på dei gamle brukara. Og den brua som har vore for lenge sidan, har nok vore svært tarveleg, truleg ei trebru som har rotna vekk eller er vorten øydelagd av flaum. Rett ovanom

vadet var det gangsteinar. Både desse og restane etter den gamle brua vart vekkrevne i senkningsarbeida i 1946-47.

Vidare gjekk vegen nordanom den store, mangbølte Njærheims-garden og austover markene til Søyland. Derfrå rett vestanom Søylandsvatnet og nordover til Salte vest for Saltebakken og over Re til brua på Bryne.

Heilt nord på Grødaland svinger den gamle vegen av frå stranda. Herfrå og nordover er alle spor etter vegen borte.
Foto: Tobias Skretting

Ein endå eldre veg?

Frå Reime til Obrestad er det far etter ein gammal veg over "Kummelen" heilt ute på brekkeanten. På Obrestad kallar dei denne vegen "Kvednaveien", noko som syner tilbake til ei tid då Obrestadgarden hadde kvernrettar i Reimebekken. Og det er nok ikkje tvil om at vegen har vore nytta som veg til kvernane.

Men slik vegen ligg i dag, som ein tydeleg "holveg" skoren ned i den turre bakken, ligg det nær å tru at ein her finn far etter ein oldtidsveg langs jærstranda. Og dette knytta til eit av dei mest stemningsskapande partia langs stranda, gjer parsellen til ei av dei vakreste perlene i jærnaturen. Diverre er også noko av dette stykket øydelagt ved dyrking, noko som sterkt under-

"Kvednaveien" frå Obrestad. Her oppe på "Kummelen".
Foto: Tobias Skretting

strekar kor viktig det er å få eit varig vern av det som er att av "Kvednaveien".

Restar av den same oldtidsvegen er det kanskje som syner noko av heilt nord på Grødaland. Der Kongsvegen svingar opp frå stranda mot Sør-Reimetunet er det merke etter ein holveg framom ein stor stein nærare stranda. Det er også mogleg at det er same vegen som er skoren ned i skogbotnen sør for Grødalandsbekken. Og vidare sørover har nok ein slik gammal veg følgt omlag same traseen som Kongsvegen seinare.

"Kongevegen" tursti

I dag nyttar me "Kongevegen" som namnet på ein tursti langs sjøen. Til nå er det strekninga frå Hå til Husvegg som er lagd tilrette. Men det er ei målsetting med tida å kunna gi friluftsfolk eit samanhangande tilbod langs heile stranda i Hå. Turstien følgjer berre

delvis den gamle vegtraseen, både fordi vegen somme stader tok av frå stranda og fordi den gamle vegen mange stader er komen vekk ved dyrkningsarbeid o.l. Like frå Husvegg til Sør-Reime går den gamle Kongsvegen heilt ute på den låge brekkeanten innafør rullesteinstranda. Turstien følgjer den gamle vegen, men gjer eit par små avstikkarar, ein opp om den gamle kyrkjegarden på Varhaug, ein ned framom nausta sør for Bodle og ein ned i rullestein-stranda ved den gamle skipsopphoggingsplassen på Nord-Varhaug.

Ved skiftet med Sør-Reime skil turvegen og den gamle kongsvegen lag. Kongsvegen svingar litt inn i landet og Kongevegen turveg følgjer stranda til Hå gamle prestegard. På Grødaland er det råd å gå opp til det gamle tunet på gardsvegen til Harald Sør-Reime eller på ein merka sti i skogen. Det er også ein liten sideveg ned til stranda til eit minnesmerke om kolboringa på Jæren i 1870-åra. Merket står rett over eit borehol. Det vart bora i 1873 og er 133 m djupt.

Tett ved vart det også bora ned til grunnfjellet i år, 1993. Dette er eit av fleire hol som skal borast austover mot fjella i samband med eit vitskapleg program om korleis Jæren har vorte til.

Det er lagt tilrette for parkering ved Varhaug gamle kyrkjegard, i Bodle, på Grødaland og på Hå gamle prestegard. Også ved Obrestad hamn er det mogleg å få til betre plass for offentleg parkering.

Opplevingar langs turvegen

Slik turvegen ligg i dag, mellom dei eldgamle gardane og sjøen, med høg, vid himmel over og den alltid skiftande sjøen, som gjennom alle tider har vore ein veg til nære naboar bak synsrande, kan vegen og naturen lesast som ei oppslegen sogebok for alle som

kan tyda skrifta. Og det er ei grunnleggjande målsetting bak tilrettelegginga av turvegen å få fram informasjon slik at flest mogleg lærer denne lesekunsten.

“Kulturlandskap” er eit ord med rikt innhald. Det byggjer på naturlandskapet som er utforma av sterke krefter gjennom ufatteleg lange tidsbolkar. Men med kulturlandskap meiner me eit slikt naturlandskap som har vorte påverka av menneska og deira kamp for tilværet. Også Jæren og stranda er eit slikt kulturlandskap, påverka like frå dei aller første menneska kom til det jomfruelege landet ved randa av den store isen og fram til dagen i dag og vår eiga travle tid.

Alle kan finna sin måte å oppleva naturen og gleda seg over dei kjensleintrykka friluftslivet gir. Frisk sjøluft, fugle- og planteliv, stein og vatn, solglitter og stormregn, møte med kjenningar og ein kaffikopp eller ei flaske brus i ei lun solkrå, båtar på sjøen, alt er vår felles rikdom som menneske i dette kulturlandskapet. Og naturopplevingane gjer kvardagen lettare og legg eit tidlaust perspektiv og ein ljøs himmel over høgtidsdagane.

Denne rikdomskjelda aukar i verd ved auka kunnskap. Ein haug treng ikkje vera ein tilfeldig hump i lendet, men kanskje eit gravminne over folka som rydda seg ein gard her for lang tid sidan, kanskje ei gravrøys frå bronsealderen bygd opp av gløynde truer og skikkar her ved ferdavegen på det låge landet langs ein farleg kyst.

Ein særmerkt stein kan ha sitt eige namn og har gjerne vore nytta som skiljemerke mellom eldgamle rettar og eigedomsgrenser, kanskje kasta av resen i Synesvarden i vilt sinne mot den heilage kongen som steig i land her for å kristna jærbuane. Og kanskje og forma av den sterke kongshanda som landfeste for skipet hans. Slik kan ein læra av gamle segner og

eventyr, eller dikta sine eigne. Alt er mogleg og fantasien er fri for alle.

Ein liten grastust kan fortelja si soge om næringstilgang og veksevilkår, om korleis han kom nett hit og slo rot her ved stranda. Fuglane har sitt liv å leva, med lange trekkruter til og frå varmare land, med ruging og reir og sinking av mat og med ei kvilestund på ein tarebrun stein, kanskje for å turka og stella seg eller leggja hovudet under vengen og sova litt. Og i sjøen mellom steinane yrer det av eit underleg mangfald av liv, alt med si eiga soge å fortelja.

Og det er strandrak av mange slag, av og til ein flaskepost frå verda der ute, men oftast meir prosaiske ting. Også forsøpling og påminningar om kor sårbar verda vår er hamnar på stranda. Kanskje ein ryddeaksjon også kan vera ein port inn til gode opplevingar?

Det er også råd å sjå uteljande merke etter korleis stranda og sjøen har vore nytta som ein viktig del av livsgrunnlaget for menneska som budde og bur her. Det er naust og støer med båtar og reiskap, kvernhus og turkehus frå den tida då folk måtte vera sjølvberga i alt, teigar for tareturking, skipsvrak og styrde strandsettingar for å få sjøen til å hjelpa til med å slå sund kondemnerte seglskuter, og strandvegar som har knytta garden til båtplassen gjennom uminnelege tider. Og det er steingardar og gjerde som fortel om korleis menneska til alle tider har freista å stengja av ein bit av verda for seg og sine.

På Obrestad ligg opplevingane på rad og rekkje. Kvednaveien er nemnd. Den høge, bratte brekka buktande i kraftige bogar som teikna av ei leikande hand i tider bakom alt, med høgaste punktet – Veten, omlag 40 m. over havet – rett nord for hamna med sitt daglege, travle liv, ei lita sandstrand inne i vika og garden ute på brekka med sogesug over jærsk kvardag.

Kongevegen har alt med, også Obrestad fyr som ligg på eit lite markastykke kjøpt av Hå prestegard. På gamle kart er den låge steintangen utanfor kalla Obrestadtangen, nå seier me Fyrtangen.

Og Hå gamle prestegard har tilbod av mange slag, både innandørs og naturopplevingar. Herfrå er det og råd å fortsetja ned til åa, over hengebrua og nordover Nærlandstranda eller sørover til den gamle kyrkjegarden på Njærheim. I begge retningane kan ein gå på ein fredeleg, gammal grusveg. Fin tur!

Ja, det er ein slik rikdom på opplevingar at ingen kan få med seg alt på ei gong. Til stranda kan ein koma kvar dag gjennom eit langt liv og alltid sjå verda ny og spanande. Men det kan også vera gildt å helsa på det kjende og nære, kanskje med trådar attende til ein fjern barndom og bortfarne slekter. Menneskelivet er uendeleg rikt. Og i dette er banda som bind oss til

naturen og til vår eiga slekt, noko av det som aldri mister sitt verd.

Denne rikdomen ligg open for oss alle. La meg berre til slutt få ta med eit par lette påminningar:

- Vis omtanke for andre, både fastbuande og turfolk. Kom i hug at alt er privat eigedom og vert nytta også i næringsverksemd.
- Heile stranda er regulert som eit landskapsvernområde. Deler av stranda er også særskilt fugle- og plantelivs-freda.

Heimelsmenn:

Ole H. Sør-Reime, f. 1919
Hans H. Reime, f. 1923
Ola L. Vigre, f. 1916

Jon R. Obrestad, f. 1908
Per Obrestad, f. 1922
Odd O. Njærheim, f. 1921